

АДАПТАЦІЯ СУЧАСНОГО АМЕРИКАНСЬКОГО ПІДРУЧНИКА В УМОВАХ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ

О. М. Шпарик,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки

Інституту педагогіки НАПН України

Стаття розкриває засадничі положення американських вчених щодо проблеми диференціації навчання та її забезпечення в системі середньої шкільної освіти США. Визначено, що диференціація навчання досягається шляхом забезпечення кожного учня навантаженням, відповідно до його індивідуальних можливостей та врахування психологічних особливостей сприйняття навчального матеріалу. З'ясовано, що суттєвою особливістю технології диференціації навчання є її зв'язок з навчально-методичним забезпеченням освітнього процесу, а провідна роль в реалізації диференційованого підходу належить підручнику. Виокремлено основні вимоги до створення сучасного американського підручника, адаптованого до диференційованого процесу навчання.

Ключові слова: диференційоване навчання; підручникотворення; середня шкільна освіта; США.

Одним із важливих напрямів реформування шкіл в Україні є гуманізація сучасної освіти. Сьогодні відбувається перебудова навчально-виховного процесу на користь тих форм навчання, які не просто забезпечують учнів нагромадженням знань, умінь та навичок, а створюють умови для формування у майбутніх фахівців здатності до самостійного прийняття рішень, розвивають у них готовність до самоосвіти, відповідальність за свою освіченість і рівень знань [1]. Особистісно орієнтоване навчання, що сприяє розумовому, моральному, емоційному і фізичному розвитку учня, розкриттю його творчих можливостей, забезпеченню різноманітних умов для становлення індивідуальності

дитини з урахуванням її вікових особливостей – головна цільова установка передових загальноосвітніх шкіл. Утвердження особистісно орієнтованої парадигми шкільної освіти зумовлює необхідність використання диференційованого навчання.

Питання диференційованого підходу до навчання дітей як загальнопедагогічне і загальнодидактичне явище сьогодні є ключовою темою обговорення й дискусій навколо організації і змістового наповнення шкільного навчання не лише в Україні, але й у світі. Формування глибоких і міцних знань у процесі навчання основам наук доповнюється розумінням шляху, який до цього веде. Не менш важливим ніж результат стає і процес його досягнення, оскільки учень не тільки отримує знання і вчиться їх застосовувати, але й вступає у процесі навчання у складні відносини зі світом і людьми, змінюючи їх і змінюючись сам. Суспільству стає важливим не лише кількісний показник знань, засвоєних учнем, не лише те, чого він навчився, але й у який спосіб відбувалося засвоєння знань та вироблення навичок, як при цьому формувалася його особистість, що у навчальному процесі він зробив під керівництвом вчителя, а що навчився робити самостійно, як вчителю вдалося сформувати у нього певне ціннісне ставлення до життєвих явищ. Від випадкового, епізодичного обліку особистісних характеристик учнів, школа прийшла до необхідності створення системи індивідуальних програм навчання і виявлення рівнів навченості кожного, вітається варіативність у викладанні предметів, розроблено альтернативні навчальні програми, створено різні типи шкіл і профільні класи, освоюється практика введення елективних курсів.

Модернізуючи школу у площині вимог нового часу, освітяни повинні вивчати ефективні та малоефективні практики інших народів для використання їх з огляду на позитивні результати. Вирішення назрілих проблем української шкільної освіти також неможливе без звернення до прогресивного зарубіжного досвіду, зокрема до досвіду США, де педагогічні технології пройшли практичну еволюційну апробацію.

У сучасній американській педагогіці диференціація навчання стала об'єктом дослідницької уваги С.Д. Аллана (S.D. Allan), Т. Баумгартнера (T. Baumgartner), Р.Е. Гейбл (R.A. Gable), М. Грега (M. Gregg), Е. Елліс (E. Ellis), П. Клас (Paula Kluth), Д. Лоуренс-Браун (D. Lawrence-Brown), М. Рока (M. Rock), К. Томлінсон (C. Tomlinson), К. Тесо (C. Tieso), Т. Холла (T. Hall) та ін.

Американські науковці визначають диференційоване навчання як організацію навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуальних здібностей учнів одного класу і вживають термін “диференційоване навчання” у двох значеннях: differentiated instruction – диференційоване викладання, що здійснюють учителі по відношенню до дітей; differentiated learning – диференційоване навчання, що здійснюється учнями [2]. На думку провідної вченої із питань диференційованого навчання у США К. Томлінсон (C. Tomlinson), диференціація – це підлаштування навчання під задоволення індивідуальних потреб учнів, а також здатність учителя відповідально реагувати на ці потреби [4].

Диференційований процес навчання – це широке використання різних форм, методів навчання і організації навчальної діяльності на основі результатів психолого-педагогічної діагностики навчальних можливостей, нахилів та здібностей учнів, використання яких створює сприятливі умови для розвитку особистості в освітньому процесі. Основне завдання диференційованої організації навчальної діяльності – розкрити індивідуальність, допомогти їй сформуватися, проявитися, знайти вибіркового підхід та виробити стійкість до соціальних впливів.

Застосування диференційованого підходу до школярів у кінцевому результаті спрямоване на те, щоб кожний учень оволодів певним мінімумом знань, умінь і навичок, затверджених нормативним освітнім стандартом. Проте, постійне дотримання “єдності вимог” на всіх етапах навчального процесу до всіх учнів без урахування особливостей їх індивідуально-психологічного розвитку, гальмує нормальне навчання, стає

причиною відсутності навчальних інтересів. Диференціація навчання повинна бути гнучкою і рухливою, що дозволяє вчителю в процесі навчання віднайти індивідуальний підхід до кожного учня і, зокрема, сприяти загальній активізації класу. З одного боку, вона враховує рівень розумового розвитку, психологічні особливості учнів, абстрактно-логічний тип мислення, а з іншого – бере до уваги індивідуальні запити учня, його можливості і інтереси у конкретній освітній галузі.

Навчальна диференціація передбачає поділ учнів на групи за певними критеріями (традиційно учнів поділяють за загальними і спеціальними особливостями, за інтересами, схильностям, рівню навченості, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, за проєктованою професією тощо). Іншим, не менш важливим аспектом, є різна побудова процесу навчання у таких групах. Диференціація навчання досягається шляхом забезпечення кожного учня навантаженням, відповідно до його індивідуальних можливостей, що практикується різними способами: диференційовані домашні завдання, необов'язкові завдання, додаткові індивідуальні завдання. Різномірні завдання, складені у відповідності з можливостями учнів, сприяють доброзичливому мікроклімату в класі. У дітей виникає почуття задоволення після кожного вірно розв'язаного завдання. Успіх, що приходить після подолання труднощів, дає потужний імпульс підвищенню пізнавальної активності. В учнів з'являється впевненість у своїх силах, вони вже не відчують страху перед новим завданням, ризикують спробувати свої сили в незнайомих ситуаціях, беруться за розв'язування завдань більш високого рівня.

Здійснення диференціації вимагає особливої культури, підготовки педагогів, порівняно малої наповнюваності класів, постійного зв'язку з батьками, продуманої організації праці і відпочинку педагогів і учнів, особливої атмосфери співпраці, взаєморозуміння, доброзичливості, а також визначеного стилю спілкування і відносин між усіма учасниками освітнього процесу. Створення умов для розвитку особистості, вмиле

застосування прийомів і способів навчальної диференціації робить педагогічний процес природовідповідним, тобто такий, що максимально сприяє формуванню та розкриттю особистості дитини, її унікальних рис та якостей.

Суттєвою особливістю технології диференціації навчання є її зв'язок з навчально-методичним забезпеченням освітнього процесу, а провідна роль в реалізації диференційованого підходу належить підручнику. Підручник – основна навчальна книга, що містить ключові відомості з тієї чи іншої дисципліни. Сучасний підручник – явище набагато універсальніше, крім основного набору знаків, понять, термінів, дат тощо, він повинен містити комплект різноманітних додаткових матеріалів, а також пропонувати усі можливі стратегії їх використання. Будь-який підручник складається з двох основних компонентів – змістового (авторський текст) і методичного – системи завдань, способу організації тексту, ілюстративного матеріалу (рисунок, фото, діаграми, схеми, офіційні й архівні документи). Як допоміжний, третій компонент можна виокремити технічне виконання – поліграфічне оформлення, способи виділення особливо важливих місць, довідковий матеріал тощо.

Підручник як основний освітній ресурс використовується майже у кожній предметній області, навчальній дисципліні, на будь-якому етапі навчального процесу. Проте деякі учні не в змозі отримати рівний доступ до його змісту через свої суб'єктивні причини: різний тип сприйняття інформації (наприклад, для деяких учнів зорові образи несуть більше інформації і краще сприймаються ніж друковані тексти), проблеми з читанням та набуттям відповідних навичок для синтезу та аналізу інформації, нерідна мова навчання тощо. Крім того, в одному класі можуть займатися абсолютно різні за своїм здібностям діти: одні враз вирішують нестандартні завдання, інші – з великими труднощами освоюють мінімальний стандарт. Завдання учителя – розвинути уміння учня працювати з підручником, опрацьовувати математичні тексти, шукати і

використовувати додаткову навчальну інформацію, критично оцінювати здобуту інформацію та її джерела, виокремлювати головне, аналізувати, робити висновки, використовувати отриману інформацію тощо. Тому більшість педагогів в загальній шкільній освіті США, які використовують диференціацію у навчальному процесі повинні адаптувати підручники таким чином, щоб школярі з різними навичками читання і рівнем розуміння тексту могли навчатися в одному класі. Для деяких учнів адаптовані підручники є саме тією якісною відмінністю у досвіді між частковим включенням у навчальний процес та повною інтеграцією. Адаптовані підручники спонукають учнів з різними навчальними можливостями та потребами до більш глибокого та осмисленого навчання.

Диференціація змісту освіти реалізується в матеріалах підручника по-різному: в системах і підсистемах вправ, за допомогою особливої організації теорії, розробки та реалізації особливих принципів відбору дидактичного матеріалу, цілеспрямованої етапності при формуванні провідних навичок, умінь та компетенцій. Таким чином, не тільки змістовно забезпечується просування високомотивованих, обдарованих учнів, а й менш підготовленим надається можливість розвиватися.

Американські педагоги практики, які спеціалізуються у диференційованому викладанні (*differentiated instruction*), зазначають що процес адаптації підручників під потреби диференційованого класу може вимагати внесення змін у сам текст, створення доповнень до тексту, або надання учням стратегій до вивчення матеріалу у будь-який інший спосіб [3].

Вважається, що змістовий компонент (контент) підручника є визначальним. Хорошим текстовим матеріалом є той, який при високому рівні науковості доступний для користувачів тієї чи іншої вікової категорії. До того ж вкрай важливо, щоб він був написаний хорошою мовою і був збалансованим, тобто цікаво викладав основні факти і містив доступні тлумачення основних понять. Будь-який навчальний текст повинен

відповідати таким критеріям: адекватність, швидкість і міцність сприйняття учнями навчальної інформації. Для реалізації принципу швидкості і міцності сприйняття навчальної інформації в посібнику повинні використовуватися графіки, таблиці, діаграми, схеми, які підсилюють інтенсивність сприйняття навчального матеріалу.

Однією з найпоширеніших адаптацій диференційованого підручника є підлаштування його контенту під вік, досвід, здібності або рівень навченості дитини. Цілі сторінки або глави можуть бути опущені або скорочені. Інші частини тексту можуть бути адаптовані у декілька способів:

- переписування уривків, розділів або глав (спрощення стилістики мови, або її ускладнення);

- скорочення або/і перегруповування окремих уривків, розділів та глав;

- виділення або/і підкреслення окремих речень та абзаців, які доповнюють текст більш складним чи більш легким матеріалом з інших джерел на ту ж саму тему;

- узагальнення змісту у виділених абзацах;

- виокремлення основних тез, понять (для того, щоб допомогти учням зосередитися на найбільш ключових концепціях, представлених у кожному окремому розділі підручника, викладач разом з класом вирішує, які поняття, терміни та ідеї є найбільш важливими, потім надає їх у вигляді списку і просить їх знайти у тексті, або просить учнів виділити їх на кожній сторінці тексту розділу чи наклеїти стікери під незрозумілими або важливими на їхню думку уривками текстів);

- роздрібнення тексту (кожний розділ підручника розділяється на фрагменти, виокремлюються найважливіші елементи, доповнюються візуальною або/та аудіо інформацією і створюється афіша (poster) чи презентація);

- створення своєї версії текстів уривків, розділів або глав після прочитання оригінального тексту підручника (прочитати текст,

виокремити основні ідеї, “озброїти” новий матеріал будь-якими графіками, малюнками, таблицями, презентаціями та ін. для запам’ятовування інформації);

– використання принципу “показати замість прочитати” (багато учнів легше розуміють текст, доповнений великою кількістю візуальної інформації);

– використання принципу “розказати замість прочитати” (коли час і ресурси дозволяють, учитель може зачитувати частини підручника цілому класу або окремим учням для набуття навичок активного слухання, також можна створити своє власне аудіо, адаптоване під окремі цілі);

– доповнення текстів підручника додатковими матеріалами, які допоможуть зрозуміти зміст курсу на більш високому рівні (наприклад, використання матеріалів з альтернативних підручників дає можливість учням зіставити способи подання матеріалу, осмислити іншу точку зору і критично аналізувати другорядні джерела);

– навчання у кольорі (для того, щоб учню краще зосередитися на важливому контенті, вчитель може розробити певний тип колірної системи для тексту, наприклад, синім кольором можна виділяти терміни; жовтим – ключові ідеї, які можуть бути на тестах; зеленим – цікаві деталі тощо);

– спеціальні нагадування (під час викладення матеріалу вчителю доводиться звертатися до навчальної інформації, засвоєної раніше і немає жодної упевненості у тому, що студент пам’ятає її, тому в текст доцільно вставляти спеціальні нагадування; також можна широко використовувати посилання і різні покажчики, розміщені у кінці підручника, що допомагають швидко знайти засвоєний раніше матеріал).

Іноді вчителі можуть залучати до співпраці учнів. Наприклад, учням з об’ємним знанням і досвідом у визначеному питанні пропонують створити набір коротких нотаток, які можуть бути використані учнями, що потребують засвоєння менш складного матеріалу, ніж це передбачено підручником. Сильним учням, які потребують більш складних завдань

також можуть запропонувати зробити дослідження, а потім матеріал дослідження внести до тексту у розділі підручника. Учням з художніми та мистецькими здібностями викладачі можуть доручити створення додаткової візуальної та аудіо опори по кожному розділу. Для того, щоб текст став менш складним, в якості альтернативи, його можна супроводжувати або частково замінити на картинку, діаграму або інші графічні зображення, які можна знайти в журналах, газетах і в Інтернеті (наприклад, Google Images), або записати на аудіоносії частини текстів.

Деякі американські педагоги додають, для того, щоб "слабкі" учні не були приречені на хронічне відставання і не втрачали інтерес до навчання, у підручнику повинна бути вибудована система диференційованої педагогічної допомоги, яка включає:

- типові вправи;
- пам'ятки (для підготовки усного виступу, есе тощо);
- формулювання-інструкції для виконання завдання;
- попередження про типові помилки, неправильні підходи під час виконання завдання тощо;
- розгорнуті або короткі плани усних або письмових висловлювань;
- правила, схеми, моделі, на які учень може спиратися під час виконання завдань;
- додаткову допомогу у вигляді малюнків, схем, алгоритмів виконання завдання;
- вказівки на аналогічні завдання, виконані раніше;
- відповіді (ключі) або результати виконання завдання;
- наведення на правильне рішення певною асоціацією;
- постановку навідних питань;
- виділення складових частин в складному завданні тощо.

Американські стандарти до підручників вимагають, щоб навчальний матеріал подавався цікаво, послідовно, відповідав канонам навчальної літератури (висока якість написання тексту: доступність, точність

формулювань, чіткість графічного матеріалу). Крім того, навчальна література поділяється на дві основні категорії: перша – навчальна література дошкільної освіти та початкової школи відповідає стандартам видавництв; друга – навчальна література для середньої та старшої школи (починаючи з 6 класу підручники з історичних, соціальних, природничих та технічних дисциплін) друкується за стандартами науково-популярних видавництв.

Підсумовуючи наведене вище, зазначимо, що сучасний американський підручник, адаптований до диференційованого процесу навчання повинен відповідати таким вимогам: забезпечення кожного учня навантаженням, відповідно до його індивідуальних можливостей (різномірні завдання, доповнення текстів підручника додатковими матеріалами); врахування психологічних особливостей сприйняття навчального матеріалу (спеціальні нагадування, попередження про типові помилки, додаткова допомога, вказівки, інструкції до виконання завдання тощо); підсилення інтенсивності сприйняття навчального матеріалу (візуалізація інформації, створення аудіо записів, розробка системи кодованої інформації тощо). Процес адаптації підручників під потреби диференційованого класу може вимагати внесення змін у сам текст (переписування, роздрібнення, скорочення та перегруповування окремих уривків, розділів та глав; узагальнення змісту; виокремлення основних тез, понять; створення своєї версії текстів тощо), створення доповнень до тексту. Крім того, підручник повинен відзначатися ґрунтовним і зрозумілим викладенням матеріалу, що відповідає програмі дисципліни, відповідати принципу системності (враховувати ретроспективи і перспективи сформованих знань, умінь і навичок, враховувати міжпредметні зв'язки досліджуваного матеріалу), забезпечувати просування високомотивованих, обдарованих учнів і надавати можливість розвиватися менш підготовленим.

Використані джерела

1. Гривнак Б. Парадигма особистісно-орієнтованого навчання на початку нового століття. http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_42_14.pdf
2. Hall, T. Differentiated instruction / Tracey Hall. – Wakefield, MA: CAST, 2002 [Online]. Available: www.cast.org/publications/ncac/ncac_diffinstruc.html.
3. Kluth, P. Differentiated Instruction: rewriting history, and nine other ways to adapt textbooks. Available: <http://www.paulakluth.com/readings/differentiating-instruction/rewriting-history-and-nine-other-ways-to-adapt-textbooks/>
4. Tomlinson, C.A., Allan, S. D. Leadership for differentiating schools and classrooms / Tomlinson, Carol Ann; Allan, Susan Demirsky. – Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development, 2000. – 180 p.
5. Tomlinson, C.A. How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Differentiated Instructions. Classrooms (2 ed.) / Carol Ann Tomlinson. Alexandria, VA : Association for Supervision and Curriculum Development. – 2001. – 124 p.

References

1. Ghryvnaк B. Paradyghma osobystisno-orijentovanogho navchannja na pochatku novogho stolittja. http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_42_14.pdf
2. Hall, T. Differentiated instruction / Tracey Hall. – Wakefield, MA: CAST, 2002 [Online]. Available: www.cast.org/publications/ncac/ncac_diffinstruc.html.
3. Kluth, P. Differentiated Instruction: rewriting history, and nine other ways to adapt textbooks. Available: <http://www.paulakluth.com/readings/differentiating-instruction/rewriting-history-and-nine-other-ways-to-adapt-textbooks/>
4. Tomlinson, C.A., Allan, S. D. Leadership for differentiating schools and classrooms / Tomlinson, Carol Ann; Allan, Susan Demirsky. – Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development, 2000. – 180 p.

5. Tomlinson, C.A. How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classrooms (2 ed.) / Carol Ann Tomlinson. Alexandria, VA : Association for Supervision and Curriculum Development. – 2001. – 124 p.

Шпарик О. М.

АДАПТАЦИЯ СОВРЕМЕННОГО АМЕРИКАНСКОГО УЧЕБНИКА В УСЛОВИЯХ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ

Статья раскрывает основные положения американских ученых по проблеме дифференциации обучения и ее обеспечения в системе среднего школьного образования США. Определено, что дифференциация обучения достигается путем обеспечения каждого ученика нагрузкой, которая соответствует его индивидуальными возможностями и учитывает психологические особенности восприятия учебного материала. Установлено, что существенной особенностью технологии дифференциации обучения является ее связь с учебно-методическим обеспечением образовательного процесса, а ведущая роль в реализации дифференцированного подхода принадлежит ученику. Выделены основные требования к созданию современного американского учебника, адаптированного к дифференцированному процессу обучения.

Ключевые слова: дифференцированное обучение; требования к учебнику; среднее школьное образование; США.

Shparyk O. M.

ADAPTATION OF THE MODERN AMERICAN TEXTBOOK UNDER CONDITIONS OF DIFFERENTIATED INSTRUCTION

The article discloses the basic guidelines of American educators on the problem of Differentiated Instruction (DI) and its providing for the U.S. secondary education system. They define differentiation as a teacher's reacting responsively

to a learner's needs. The goal of a differentiated classroom is maximum student growth and individual success. An essential feature of DI technology is relationship with the educational and methodological literature support, and a leading role belongs textbook. In almost every subject area, in nearly every grade level, students are expected to use a textbook as a resource. Many, however, are unable to access the content in their textbook due to struggles with reading and related skills such as information processing. Therefore, teachers in differentiated classrooms must adapt textbooks so that students with different reading and comprehension levels can learn classroom content. For some students, these adaptations are the difference between mere inclusion in a learning experience and true and meaningful participation in a learning experience. Content may need to be changed to better fit the learners' age, experiences, abilities, or reading level. Whole pages or chapters may be omitted or shortened for some of these learners. Other pieces of the text may simply be adapted. Adapting textbooks may involve making changes to the text itself (rewriting, cutting out or crossing out, highlight or emphasize certain passages, sections, or chapters; created own version of the text etc.), supplementing the text (create additional visual and audio supports), or giving students strategies to learn the material in some other way (provide additional materials that will boost learning, fracture the chapter, develop some type of color system for the text etc.). When adjustments in lesson materials, content, and delivery are made, students with a range of different learning strengths and needs profit.

Keywords: differentiated instruction; adapting textbook; secondary school education; the United States.